

* Znanstveni in arhivski svetnik, direktor Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti Trst in Maribor. Scientific and archival councillor, director of the International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor

KLASINC, Peter Pavel, Private Archives in Archival Theory and Practice. Atlanti, Vol. 17, N. 1-2, Trieste 2007, pp. 109-121.

Original in Slovenian, abstract in English, Italian and Slovenian

Private archives were rarely dealt with in the development of archival theory and practice. In actually socialist countries this was understandable, because there was no private ownership. After 1945 many private archives had been nationalized and came under the authority of the appropriate archives agency. In the guides to archival fonds and collections of individual archives one finds family and private fonds. In modern democratic countries, problems relating to private archives are addressed within the new archival legislation. Without doubt, private archives are of historical and research importance.

KLASINC, Peter Pavel, Archivi privati nella teoria e pratica archivistica. Atlanti, Vol. 17, N. 1-2, Trieste 2007, pp. 109-121.

Gli archivi privati hanno avuto poco a che vedere con la teoria e la prassi archivistiche. Nei paesi socialisti ciò era comprensibile, dato che non esisteva la proprietà privata. Dopo il 1945 molti archivi privati vennero nazionalizzati e posti sotto l'autorità di apposite agenzie archivistiche. Nelle guide ai fondi ed alle collezioni archivistiche di archivi personali si possono trovare archivi di famiglia e privati. Negli attuali stati democratici i problemi relativi agli archivi privati sono stati affrontati con una nuova legislazione archivistica. Senza dubbio gli archivi privati sono importanti per la storia e per la ricerca.

KLASINC, Peter Pavel, Privatni arhivi v arhivski teoriji in praksi. Atlanti, Zv. 17, Št. 1-2, Trst 2007, str. 109-121.

Ob pregledu razvoja arhivske teorije in prakse lahko ugotovimo, da so se teme v zvezi s privatnimi arhivi le redko obravnavale. To je bilo v državah realnega socializma razumljivo, ker v glavnem ni bilo zasebne lastnine. Po letu 1945 so bili privatni

Privatni arhivi v arhivski teoriji in praksi

Uvod

Pregledi razvoja arhivistike v teoriji in praksi v najširšem pomenu besede kažejo na to, da arhivski fondi, ki jih definiramo kot privatni arhivi, niso bili prav pogosto tema, s katero bi se ukvarjali arhivski strokovnjaki. Nesporno je tudi, da se s problematiko privatnih arhivov pristojni arhivi niso nikoli angažirali v zadostni meri.

Strokovno pravilno je, da so se člani Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti Trst - Maribor lansko leto odločili, da za posebno temo 17. Mednarodnega arhivskega dne v letu 2007 posvetijo arhivskim fondom, ki jih imenujemo «privatni arhivi».

Kljub temu, da privatni arhivi generalno gledano v arhivski teoriji in praksi niso bili deležni posebne obravnave, lahko skrb za privatne arhive na terenu v pristojnih arhivih zasledimo v:

- sestavljanju ugotovitvenih stanj o arhivskem gradivu pri zasebnikih na terenu,
- pristojnosti glede privatnih arhivov,
- evidentiranju ustvarjalcev privatnih arhivov,
- dogovorih o dostopih in uporabi arhivskega gradiva pri zasebnikih,
- kontroli izvoza ali uvoza arhivskega gradiva zasebnikov,
- upoštevanju predkupne pravice,
- evidencah nakupov oz. prodaje,
- oblikah izposojanja,
- izvajanju vrednotenja ter določanja kategorij arhivskega gradiva,
- svetovanju glede tehničnega varovanja privatnih arhivov.

V uvodu moram opozoriti na dejstvo, da se s problemi privatnih arhivov v temeljnih odnosih do vprašanja privatnega lastništva in delovanja pristojnih državnih arhivov v državah realnega socializma ni bilo možno ukvarjati. Potekalo pa je programsko urejanje zbrane-

ga arhivskega gradiva. V državah realnega socializma se je namreč uveljavilo stališče **«o skupni lastnini»**, kar se je odražalo tudi pri odnosu države do privatnih arhivov.

Če sledimo arhivski terminologiji, v njej le redko najdemo tolmačenje pomena «privatni arhiv». Terminološko ga opišemo z besedo «arhiv» in določimo z opisom «privatni».

Bolj pogost in poznan nam je termin arhiv, ki ga v terminologiji uporabljamo kot pojem za arhivsko zgradbo, arhivsko ustanovo ali arhivski prostor. Pre pogosto pa besedo arhiv uporabljamo v povezavi z arhivski gradivom (v nemščini Archivgut) v najširšem smislu te besede. Klasična terminologija pa nam ponuja vrsto terminov: (angl.) archives, record office, (franc.) archives, depot d'Archives, (nem.) Archiv, (rus.) arhiv, arhivohranilište, (ital.) Archivio ipd. Vsi ti izrazi so si zelo podobni.

Ti termini se pogosto uporabljajo tudi za opis arhivskih služb pri ustvarjalcih, (angl.) archives, (franc.) Archives des Administrations, Archives administratives, archives en formation, (nemško) Registratur, Archiv, (rusko) tekušni arhiv, arhiv, (ital.) archivio corrente, archivio di deposito.

V terminologiji se pojavljajo tudi izrazi, kot so: pokrajinski arhiv, zgodovinski arhiv, splošni arhiv. Med njimi najdemo tudi definicije o specialnih arhivih, tajnih arhivih. Vsi našteti imajo namreč nekaj skupnega. Nesporno opravljajo funkcijo določene pristojne službe saj izvajajo naloge zbiranja, obdelovanja in hrambe arhivskega gradiva za splošne upravne in študijsko znanstveno raziskovalne namene. V različnih jezikih se različno imenujejo: Public record office, Archives publiques, Historisches Archiv, Regional Archiv, Archivio storico, Allgemeinesarchiv, archivio generale, .. di Stato, ... pubblico. Za specialne arhive najdemo v nemščini besede Facharchiv, Private archives, Archivio privato itd.

V sodobnih slovarjih arhivske terminologije, ki so nastali pred dvajsetimi leti¹, pa tudi v izdaji iz nemškega Marburga², se na žalost definicije z opisom privatnih arhivov ne pojavljajo.

Res pa je, da nas iskanje privatnih arhivov pripelje do klasifikacijskih prikazov oz. opisov ohranjenega arhivskega gradiva v nekaterih arhivskih ustanovah. O tem nas prepričujejo vpogledi v razne vodnike in popise arhivskih fondov in zbirk posameznih arhivov.

Izrazito poznan in uveljavljen popis arhivskih fondov in zbirk iz republik in avtonomnih pokrajin nekdanje Jugoslavije obravnava dva termina, ki sta blizu naš definiciji besede privatni arhiv. V rubriki B so navodila za popise rodbinskih in osebnih fondov. Podana je zahteva, »da se rodbinske in osebne fonde navaja po abecednem zaporedju ustvarjalca rodbinskega fonda ali po abecednem zaporedju osebnih fondov«. Podrobnejši vpogled v strukturo navodil s klasifikacijo, tolmačenji znakov in okrajšav za sestavo tega vodnika, pa nam potrdi zgoraj podano, da so privatni fondi tudi zajeti v poglavjih o fondih za prosvetne, kulturne in znanstvene ustanove (4), gospodarstvo in bančništvo (6), ... društva in združenja (7), verske skupnosti (8) zemljiške gospoščine, graščine in veleposestva (9) kakor tudi v najrazličnejših zbirkah (C)³.

arhivi v glavnem nacionalizirani. V vodnikih po arhivskih fondih in zbirkah posameznih arhivov zasledimo le družinske in osebne fonde. Po nastanku modernih demokratičnih držav se problemi v zvezi s privatnimi arhivi urejajo znotraj nove arhivske zakonodaje. Pomembnost privatnih arhivov je za zgodovinske in druge raziskave nesporna.

1. Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije, Zagreb, 1972, 78.

2. <http://staff-www.uni-marburg.de/~mennehar/datii/intro.htm>.

3. Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ - SR Slovenija, Beograd, 1984, 637.

Predstavitev nekaterih privatnih arhivov

V **Arhivu v Baslu (Švica)** so privatni arhivi združeni v posebnem oddelku (Abteilung), ki je obsežen, saj z ohranjenim arhivskim gradivom sega celo nazaj v srednji vek. Večina zbranega arhivskega gradiva, označenega s privatnimi arhivi, je nastalo v času od 16. do 20. stoletja, vendar je, kakor nas opozarjajo, večina gradiva le nastala v zadnjih sto letih. Oblikovanih je več kot 1100 privatnih arhivov. Ti predstavljajo posebej bogato pisno kulturno dediščino, ki je zelo pomembna za lokalno in širšo zgodovino.

Privatni arhivi vsebujejo arhivsko gradivo (Archivgut), ki ni nastalo pri državnih, kantonalnih ali občinskih ustvarjalcih, to je v javno pravnih ustanovah, temveč pri privatnih ustvarjalcih (private Aktenbilder), kot so osebe, družine, društva, politične in druge stranke in organizacije. Tako veliko število privatnih fondov utemeljuje s tem, da je arhiv intenzivno opravljal eno od pomembnih nalog arhivskih ustanov, tj. zbiranje tistega arhivskega gradiva, ki naj zaradi svoje vsebine nadgradi arhivsko gradivo državnih in drugih ustanov.⁴ Kot posebni oddelki v tem arhivu pa so kljub temu posebej navedeni «arhivi notarjev» (Notariatsarchiv), obrtni in drugi cehi (Zunftarchive) in različne zbirke kot so «zbirka slik, fotografij» (Bildersammlung), zbirka gradbenih načrtov (Bauplansammlung), zbirka zemljevidov, kart in map (Plansammlung), pri katerih pa lahko z gotovostjo trdimo, da so vsaj nekatere nastale zaradi aktivnosti privatnih oseb.⁵

V **Arhivu v Luzernu (Švica)** navajajo, da gre pri privatnih arhivih za «konglomerat» najrazličnejših fondov oz. ustvarjalcev iz nedržavnih ustanov ali združenj. Privatni arhivi so bili v arhiv prevzeti najpogosteje kot darilo ali pa po zapuščinskih voljah pokojnikov in le v redkih primerih so bili privatni arhivi kupljeni. Obseg privatnih arhivov je zelo širok in obsega velik časovni razpon ter vsebuje osebne, družinske, društvene, strankarske in podjetniške arhive, vse do posameznih kosov arhivskega gradiva, ki ima veliko historično vrednost.

Najstarejše privatne arhive predstavljajo listine, ki pa se hranijo skupaj z zbirko listin, ki so nastale v različnih časovnih obdobjih, pa tudi ustvarjalci so si bili zelo različni. Vodenje signatur je dvotirno in je izvedeno s kazalkami (danes bi rekli s povezavami), tako da je razvidno, da gre za privatni arhiv (PA), ki je odložen v zbirki listin. Od leta 1971 so tudi za privatne arhive uvedli princip «provenience» in privatne fonde vodijo po zaporednih številkah ter arhivskega gradiva ne delijo (tudi če gre za knjige).

Tudi pri privatnih arhivih uveljavljajo principe časovnih omejitev glede uporabe (Benutzungsbeschränkung), ki v glavnem traja 30 let, upošteva pa se lahko tudi splošno uveljavljen rok 50 ali 70 let. Seveda so nekateri privatni arhivi označeni s posebnimi pogoji, ki so jih postavili predajniki (lastniki), imenovani tudi «deponenti», tako da so na eni strani v nekaterih primerih privatni arhivi dostopni brez omejitev, na drugi strani pa uporabniki potrebujejo (poleg roka dostopnosti) posebna dovoljenja in odobritve. Odobritev lahko dovoli tudi direktor arhiva. Glede na vsebino in klasifikacijske opredelitve so privatni arhivi v Luzernu opredeljeni različno, tj. na različno kore-

4. Andreas Staehelin, *Die Abteilung „Privat - Archive“ des Basler Staatsarchivs* in «Jahresbericht des StABS», 1962, S. 27 - 42.

5. Ibidem.

spondenco posameznih pomembnih oseb, na zapuščine posameznih pomembnih oseb, na pomembna društva, na gradivo rodoslovnih raziskav, na letake, plakate, drobne tiske, politične stranke ipd⁶.

Podatke o privatnih arhivih najdemo tudi v **Švicarskem gospodarskem arhivu** (Schweizerisches Wirtschaftsarchiv), kjer navajajo, da imajo okoli 500 privatnih arhivov, ki so nastali v glavnem v podjetjih in v gospodarskih združenjih. Imajo pa tudi privatne zapuščine gospodarstvenikov iz časa od 18. do 20. stoletja. Večina gradiva je nastala na območju mesta Basel. Fondi so obdelani tako, da so podani podatki o naslovu in nazivu privatnega fonda, signatura, mejne letnice obstoja gradiva, količina, kratek opis vsebine, ključne besede glede na stroko in povezave na drugo gradivo. Gradivo je dostopno prek računalnika, z nivojem iskanja ključnih besed oz. popisa vseh privatnih fondov, kakor tudi do spletnih katalogov⁷.

V **Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu (Avstrija)** nas prek Dežele Štajerske iskanje privatnih arhivov pripelje do opisa skupin, ki predstavljajo gradivo, nastalo pri družinah, občinah, zemljiških gospostvih, samostanih in cerkvenih ustanovah, zapuščinah in pri župnijskih arhivih. Dostop do popisov, inventarjev in opisov arhivskega gradiva teh privatnih arhivov, je možno priti prek posebnega sistema ADB (ArchivDatenBank)⁸.

V **državah realnega socializma (Jugoslavija)** moramo glede na zgodovinsko preteklost opredeliti privatne arhive le na načine, ki so bili v veljavi po letu 1945, ko se seveda niso tako imenovali. Nastajali in obstajali pa so kot fondi bank in denarnih zavodov, gospodarskih podjetij, industrije, rudarstva, kmetijskih in gozdarskih združenj, trgovin, gostiln, različnih obrti ipd., za katere pa se je vedelo, da so nesporno pred letom 1945 bili v privatnih rokah ali pa so dejansko nastali pri privatnikih.

Ob zgoraj naštetih gospodarskih privatnih ustvarjalcih smo se s privatnimi arhivi srečevali tudi pri fondih političnih strank in organizacij, najrazličnejših društvih in pri drugih organizacijah, ki so delovale pred letom 1941 oz. 1945 v državah realnega socializma. Navajamo lahko vrsto društev, ki so pokrivala vsa področja družbenega dogajanja in jih lahko razdelimo na nekaj glavnih skupin društev, kot so npr.: narodno obrambna društva, politična, telovadna, humanitarna, prosvetna, znanstvena in kulturna, stanovska, reševalno-gasilska, prostovoljna društva, glasbena, pevška, športna in planinska, gospodarska združenja in društva, cerkvena društva, pa tudi znanstveno umetniška in raziskovalna društva.

Prav društvene arhive z gradivom, ki je nastalo pred letom 1945, lahko opredelimo kot privatne arhive, saj se jih je od samostojnih fondov največ ohranilo v profesionalnih arhivih s precej različnimi količinami gradiva. Ponekod so na žalost ohranjeni le zelo fragmentarno.

Poleg naštetega je potrebno pri opisovanju privatnih arhivov omeniti tudi delovanje verskih skupnosti. Tako je možno slediti delitvi tako nastalih privatnih arhivov v rimsko-katoliški verski skupnosti, v evangeličanski verski skupnosti, v izraelski (judovski) in v ostalih delujočih verskih skupnostih, ki so delovale ali še delujejo v določenem prostoru. Pravkar naštetim (tradicionalnim) so se v zadnjem času pridružile razne verske skupnosti, ki jih imenujejo sekte

6. http://www.staluzern.ch/af/bestand-4_1_06_.html

7. <http://www.ub.unibas.ch/wwz/swa/swa-arc.htm>

8. <http://www.verwaltung.steiermark.at/cms/ziel/146749/DE/>

in razna verska združenja, ki delujejo na nivoju lokalnih ali državnih cerkva.

V historičnem pregledu delovanja nekaterih profesionalnih arhivov kaže opozoriti še na zelo pomembne privatne arhive, ki so jih ustvarjali zemljiški gospodje, graščine in veleposestva oz. zemljiški lastniki, lastniki gradov ali njihovi upravitelji. Vso to arhivsko gradivo je bilo seveda po letu 1945 skupaj z zgradbami in zemljiško lastnino nacionalizirano. Kot zanimivost naj navedem, da so v nekaterih denacionalizacijskih postopkih nekdanji lastniki - privatniki (upravičenci) zahtevali tudi vrnitev arhivskega gradiva od nekdanjih zemljiških fevdalnih ali drugih gospodstev.

Med izrazitimi fondi, ki jih lahko opredelimo kot privatni arhivi, so **družinski** (angl. family archives, family records, franc. archives familiales, nem. Familienarchiv, ital. archivio familiare) in **osebni fondi** (angl. personal papers, private records, franc. archives privées, papiers prive, nem. Privatarchiv, rusko lični arhiv in italijansko archivio privato).

Našteti privatni arhivi oz. fondi se v profesionalnih arhivih hranijo v različnih količinah in obsegih, imajo pa tudi zelo različne vsebine. **Družinski arhivi** bi naj vsebovali gradivo ene ali več družin, vendar je vsebina takih fondov močno razvejana, saj je lahko družina pisno komunicirala z mnogimi osebami in ustanovami, bila lastnica več nepremičnin v najširšem prostoru, bila podpornica kulturnega, gospodarskega in političnega dogajanja v prostoru ipd.

Podobna situacija je pri **osebnih arhivih**, ki bi naj združevali arhivsko gradivo ene osebe, ki pa tudi lahko bila v pisnih stikih z mnogimi osebami in ustanovami ter je kot oseba lahko imela pomembno vlogo v političnem, gospodarskem in kulturnem življenju prostora.

Pogosto so v klasifikacijah popisovanja arhivskih fondov na koncu navedene tudi zbirke (Sammlungen). Te so lahko nastale zaradi privatne aktivnosti posameznikov, ki so zbirali določeno listinsko gradivo, razne diplome, rokopise privatnikov, načrte geografskih kart ter zemljevidov. Pozornost moramo posvetiti tudi modernejšim žigom, kakor tudi modernejšim zbirkam dokumentov, ki v svoji vsebini predstavljajo osebe, ki sicer niso bile v javni funkciji, so pa lahko ustvarjale pomembno arhivsko gradivo različnih kategorij, kot so originalna pisma, fotografije, slike, skice, in v zadnjem času tudi filmi (videokasete), kar vse je danes že možno zaslediti v nekaterih popisih (vodnikih, inventarjih) arhivskih fondov in zbirk v posameznih arhivih⁹.

Že pred mnogimi leti smo lahko v okviru UNESCO, v programu RAMP (Record and Archives Management Programme), ki se je v glavnem ukvarjal z raziskovanjem vodenja arhivskih ustanov in oblik arhivskega strokovnega dela, zasledili strokovno zastavljen in dobro organiziran pristop k projektu, ki se je nanašal na vsa vprašanja zaščite in vodenja ter urejanja privatnih arhivov (v francoščini se je projekt imenoval La conservation et la gestion des Archives privées). Knjigo je nato za tisk pripravila in oblikovala Rosemary Seton. Knjiga je nastala na osnovi devetintridesetih odgovorov na anketo, ki so jo poslali izbranim 69 arhivom po vsem svetu. Opozorila je na nekatere specifičnosti arhivske teorije in prakse na tem področju. Rose-

9. dr. Miloš Milošević; *Briga o privatnim arhivima u savremenoj arhivističkoj praksi*, «Sodobni arhivi», Maribor, 1985, 41-44.

mary Seton je največ svoje pozornosti posvetila tistim vprašanjem, ki so najtesneje povezana z prevzemanjem arhivskega gradiva od privatnih ustvarjalcev, pri čemer je seveda ugotovila velike razlike glede na države, tako tudi glede držav realnega socializma, kakor tudi po državah z razvito demokracijo.

To dvoličnost obravnavanja privatnih arhivov je R. Seton prikazala kot dejansko prakso, ki pa je namenoma ni želela strokovno ovrednotiti. V knjigi ne gre toliko za deklaracijo, ampak za čisto praktičen prikaz delovnih izkušenj posameznikov, njihovih ugotovitev in načinov pri aktivnega reševanju problemov v zvezi s privatnimi arhivi, njihovim vrednotenjem, popisovanjem, vrstami kategorij arhivskega gradiva ipd. Ta raziskava je že takrat ugotovila, da gre pri privatnih arhivih za pomembno arhivsko gradivo, ki je še posebej pomembno za znanstveno raziskovalne projekte na področju zgodovine.

Pri postavljanju realnih odnosov med arhivsko teorijo in prakso ter privatnimi arhivi je R. Seton želela doseči, da bi se na nek način zakonsko uredila:

1. prepoved uničevanja arhivskega gradiva privatnih arhivov,
2. nenadzorovana prodaja in nakupi tovrstnega gradiva,
3. da bi moral lastnik, pri katerem se ugotovi, da hrani pomembno arhivsko gradivo, prevzeti vsaj del obveznosti, da bi gradivo bilo na razpolago in bi ga lahko uporabili raziskovalci in drugi zainteresirani.

R. Seton pravilno ugotavlja, da ostaja še zmeraj odprta dilema, na kakšen način rešiti stanje, ki je kar pogosto prisotno v arhivski teoriji in praksi tj. ko imamo na eni strani zakonsko opredeljeno in kakovostno zavarovano arhivsko gradivo privatnih arhivov, na drugi strani pa praksa kaže na pogoste težave glede pravilne hrambe, na pojave uničevanja ali izgube tovrstnega arhivskega gradiva in na nedostopnost ali težko dostopnost do arhivskega gradiva privatnih arhivov. Zato v svojem elaboratu predlaga, da se naj med predstavniki profesionalnih arhivov in med lastniki privatnih arhivov vzpostavi dobro strokovno sodelovanje, ki pa bi bilo in bo bolje le, če bo to strokovno sodelovanje podprto tudi z določeno finančno pomočjo, saj je po njenem lahko mnogokrat z relativno majhnimi finančnimi sredstvi možno na široko odpreti vrata do arhivskega gradiva v privatnih arhivih.

Profesionalnim arhivskim ustanovam je dana obveza, da s svojo propagandno aktivnostjo tekoče predstavljajo pomembnost privatnih arhivov in s pomočjo medijev - televizije, radia, predavanj, objav in podobnih oblik obveščanja - povečujejo zavest o pomembnosti privatnih arhivov.

Arhivi pa bi morda lahko izdali mali, a popularen priročnik, ki bi bil namenjen lastnikom oz. imetnikom privatnih arhivov, v katerem bi na enostavni način podali strokovne nasvete in praktične napotke o tem, kako pristopiti k urejanju arhivskega gradiva v privatnih arhivih, ki ga kot lastniki hranijo doma in kako vzpostaviti primerno strokovno povezavo med pristojnimi arhivi in lastniki privatnega arhiva.

Takšen način, ki ga je predstavila tudi R. Seton, pa v zaključku svoje raziskave naleti na težave, ki so povezane s tem, da gre za pomanjkanje strokovnega kadra v profesionalnih arhivih. To je pereč problem in je prisoten v vseh arhivskih ustanovah. Z dodatnim obremenjevanjem zaposlenih s tovrstno problematiko lahko pride do vprašanja obveznosti arhivov do države, ki seveda financira in zahteva v prvi vrsti urejanje arhivskega gradiva v državnih fondih.

Zato lahko pride pri odločanju o urejanju odnosov med privatnimi arhivi in pristojnimi državnimi arhivi tudi do drugačnih mnenj in drugačnih pozicij, ki lahko dajo pozitivne rezultate, pri slabih in nestrokovnih odločitvah pa lahko povzročijo nepopravljivo škodo.

O zakonodaji

V splošnem pregledu arhivske zakonodaje naletimo na situacijo, da so zakonske norme in določila dokaj jasno opredeljene. Sledimo lahko pravilno predstavljeni terminologiji kakor tudi pravilni predstavitvi in oceni arhivskega gradiva. V praksi pa se vendar pre pogosto srečujemo s situacijami, ki kažejo na določene pomanjkljivosti in nedorečenosti.

V razvitih delih sveta, kjer je delitev med «privatnim» in «državnim» že stoletja opredeljeno, so odnosi med privatnimi arhivi in poklicnimi arhivi pogosto sloneli na dobri volji lastnika, ki je predstavnike pristojnega arhiva spustil (ali ni spustil) do svojega privatnega arhiva. V preteklosti so se dogajali tudi primeri, ko so nekateri lastniki privatnih arhivov z navdušenjem sprejemali pomoč arhivskih strokovnjakov iz pristojnih arhivov.

Jugoslovanska ustava je privatno lastnino prenesla iz nekdanje družbene ureditve in na tak način obdržala nekakšen dualizem med «vse je naše in od nikogar» na eni strani, na drugi strani pa je pustila, da se je pri arhivskem gradivu uveljavila praksa, da je lahko imel zasebnik svoj privatni arhiv in da je pri urejanju tega lahko pričakoval pomoč strokovnjakov iz pristojnih arhivov. Predvidevalo se je tudi, da bo pristojnemu arhivu svoje gradivo ponudil s predkupno pravico.

Tako predkupno pravico (49. člen) so pričeli uveljavljati tudi v najnovejši arhivski zakonodaji. Tako tudi nov **Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (kratko in dalje: ZVDAGA)**¹⁰, ki je stopil v veljavo v začetku aprila leta 2006, v svojih členih natančno določa kot dolžnosti do «**zasebnega arhivskega gradiva**», ki je po definiciji dokumentarno gradivo drugih pravnih in fizičnih oseb, ki ima lastnosti arhivskega gradiva in je kot tako določeno (ovrednoteno) na podlagi tega zakona ali pa na podlagi odločbe arhiva¹¹.

ZVDAGA predvideva evidentiranje dokumentarnega gradiva v zasebni lasti, za katerega se domneva, da ima lastnosti arhivskega gradiva. To izvajajo pristojni arhivi, ki vodijo posebne evidence o lastnikih in posestnikih.

10. Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih, Uradni list RS št. 30 leta 2006 (kratko in dalje: ZVDAGA).

11. ZVDAGA Poglavje 4. Zasebno arhivsko gradivo členi od 44 do 52.

Državni arhiv na podlagi postopka o evidentiranju z odločbo razglasi zasebno dokumentarno gradivo, ki ima lastnosti arhivskega gradiva, za arhivsko gradivo - v našem primeru pa za privatni arhiv.

ZVDAGA v zvezi s privatnimi arhivi obsežno določa relacije in poslovanje s privatnimi arhivi. Določeno so dolžnost lastnikov privatnega arhivskega gradiva, postopki hrambe zasebnega arhivskega gradiva, možnosti uvoza in izvoza zasebnega arhivskega gradiva (47. člen), prodaja zasebnega arhivskega gradiva (48. člen), ogrožitev zasebnega arhivskega gradiva (49. člen), državna sredstva za varstvo zasebnega arhivskega gradiva (50. člen) in posebej arhivsko gradivo verskih skupnosti ter privatnega arhivskega gradiva rimskokatoliške Cerkve (51. in 52. člen). V 94. členu ZVDAGA so predvidene tudi kazni za neizpolnjevanje predpisov v zvezi s privatnimi arhivi, ki znašajo do 10.000 €¹².

Naj zaključim z ugotovitvijo, da je ZVDAGA, sprejeta leta 2006, rezultat dolgoletnega študija in strokovnega dela, predvsem pa primerjav z nekaterimi arhivskimi službami v Evropi, Ameriki in Kanadi. Morda gre za najmodernejšo obliko reševanja problemov privatnih arhivov (razen za področje digitalnega arhiviranja). Vesel sem, da na 17. Mednarodnem arhivskem dnevu v Trstu obravnavamo to problematiko, saj bomo od članov inštituta in gostujočih predavateljev prejeli obširen vpogled v prakso glede poslovanja s privatnimi arhivi v posameznih državah. Z objavljenimi referati v publikaciji ATLANTI 2007, ki jih je izdal Mednarodni inštitut arhivskih znanosti Trst - Maribor, pa je dana možnost pridobiti si dodatna znanja o poslovanju s privatnimi arhivi iz vseh delov sveta.

Ob sklepu konference bomo podali priporočila o poslovanju s privatnimi arhivi ter z njimi povezano problematiko reševanja vseh teh zelo pomembnih vprašanj sodobne arhivske teorije in prakse.

PRILOGA 13: ZVDAGA in privatni arhivi v slovenskem in angleškem jeziku (členi od 44 do 52)

4. Zasebno arhivsko gradivo

44. člen

(evidentiranje zasebnega arhivskega gradiva)

(1) Zasebno arhivsko gradivo je last fizičnih in pravnih oseb zasebnega prava.

(2) Evidentiranje dokumentarnega gradiva v zasebni lasti, za katerega se domneva, da ima lastnosti arhivskega gradiva, izvajajo pristojni arhivi. Pristojni arhivi v evidenci vodijo za namene izvrševanja tega zakona tiste osebe in druge podatke iz evidentiranega dokumentarnega gradiva, ki so potrebni za ustrezno oceno ali označitev gradiva. V evidenci se vodijo tudi podatki o lastniku ali lastnici (v nadaljnjem besedilu: lastnik) oziroma posestniku ali posestnici (v nadaljnjem besedilu: posestnik) gradiva in sicer za fizično osebo osebno ime, ura-

12. O ZVDAGA in o privatnih arhivih v tem zakonu glejte prilogo.

dno dodeljena identifikacijska oznaka in naslov stalnega ali začasnega prebivališča ter za pravno osebo ali osebo, registrirano za opravljanje dejavnosti, naziv ali firmo, sedež, poslovni naslov in uradno dodeljene identifikacijske oznake (davčna številka, matična številka in podobno). Podatki se v evidenci hranijo trajno.

(3) Na podlagi evidentiranja iz prejšnjega odstavka državni arhiv z odločbo razglasi zasebno dokumentarno gradivo, ki ima lastnosti arhivskega gradiva, za arhivsko gradivo

Odločba vsebuje podatke o lastniku in vsebini, obsegu in času nastanka zasebnega arhivskega gradiva ter dolžnosti lastnika zasebnega arhiva.

(4) Državni arhiv vodi evidenco izdanih odločb in določi podrobnejši način evidentiranja in pristojne arhive za posamezna področja zasebnega arhivskega gradiva.

45. člen

(dolžnosti lastnikov zasebnega arhivskega gradiva)

Dolžnosti lastnikov zasebnega arhivskega gradiva so:

- da hranijo gradivo trajno, strokovno neoporečno in celovito;
- da upoštevajo strokovne nasvete pristojnega arhiva glede varovanja, vzdrževanja, odbiranja in urejanja ter konzerviranja oziroma restavriranja gradiva;
- da dajejo pristojnemu arhivu podatke o gradivu, ki so potrebni za izvajanje določb tega zakona;
- da omogočijo pristojnemu arhivu vpogled v arhivsko gradivo na kraju samem;
- da določijo pogoje uporabe zasebnega arhivskega gradiva.

46. člen

(hramba zasebnega arhivskega gradiva v pristojnem arhivu)

Zasebno arhivsko gradivo, ki ga sprejme pristojni arhiv na predlog lastnika v hrambo, ostane v zasebni lasti in se obravnava v skladu z določbami pisne pogodbe o hrambi, s katero se lahko določijo posebni pogoji glede hrambe in dostopnosti zasebnega arhivskega gradiva.

47. člen

(uvoz in izvoz ter iznos zasebnega arhivskega gradiva)

(1) Zasebno arhivsko gradivo tujega izvora je dovoljeno uvažati v skladu s mednarodnimi konvencijami in veljavno zakonodajo izvoznice.

(2) Lastnik zasebnega dokumentarnega gradiva, za katero se domneva, da ima lastnosti arhivskega gradiva, lahko izvozi oziroma iznosi zasebno dokumentarno gradivo le na podlagi dovoljenja pristojnega ministra za arhive.

(3) Vlada Republike Slovenije predpiše, kdaj se domneva, da ima zasebno dokumentarno gradivo lastnosti arhivskega gradiva.

(4) Minister, pristojen za arhive, lahko dovoli začasen oziroma trajen izvoz oziroma iznos zasebnega arhivskega gradiva na predlog lastnika in po predhodnem strokovnem mnenju državnega arhiva.

(5) Lastnik zasebnega arhivskega gradiva mora v primeru trajnega izvoza oziroma iznosa dopustiti pristojnemu arhivu, da ga pred izvozom oziroma iznosom kopira.

(6) Državni arhiv določi seznam zasebnega arhivskega gradiva, ki ga je zaradi izjemnega pomena za znanost in kulturo prepovedano trajno izvoziti oziroma iznositi.

48. člen

(prodaja zasebnega arhivskega gradiva)

(1) Republika Slovenija ima predkupno pravico pri prodaji zasebnega arhivskega gradiva. Republika Slovenija lahko prepusti predkupno pravico samoupravnim lokalnim skupnostim.

(2) Lastnik zasebnega arhivskega gradiva mora ponudbo za prodajo svojega gradiva najprej poslati ministrstvu, pristojnemu za arhive.

(3) Ministrstvo, pristojno za arhive, se do ponudbe opredeli na podlagi strokovnega mnenja pristojnega arhiva, ob upoštevanju predpisov, ki urejajo predkupno pravico, v dveh mesecih po prejemu obvestila.

49. člen

(ogrožitev zasebnega arhivskega gradiva)

Če se ugotovi, da je zasebno arhivsko gradivo v nevarnosti, da bo uničeno ali poškodovano, se obvesti o tem pristojni arhiv.

50. člen

(državna sredstva za varstvo zasebnega arhivskega gradiva)

Država zagotavlja v državnem proračunu sredstva, potrebna za pospeševanje varstva zasebnega arhivskega gradiva.

51. člen

(arhivsko gradivo verskih skupnosti)

Za varstvo arhivskega gradiva verskih skupnosti se uporabljajo določbe tega zakona, ki urejajo varstvo zasebnega arhivskega gradiva.

52. člen

(arhivsko gradivo rimskokatoliške Cerkve)

(1) Arhivsko gradivo rimskokatoliške Cerkve se odbere iz cerkvenega dokumentarnega gradiva v skladu z njenimi predpisi in ima lastnosti arhivskega gradiva po tem zakonu.

(2) Ministrstvo, pristojno za arhive, v dogovoru s Slovensko

škofovsko konferenco določi posamezne pogoje za opravljanje arhivske dejavnosti in dogovorjena sredstva za opravljanje arhivske dejavnosti rimskokatoliške Cerkve.

4. Private archives

Article 44

(Evidencing of private archives)

(1) Private archives is property of legal persons in private law.

(2) Evidencing of documents in private property, which has probably characteristic of archives, is implementing of competent archives. Competent archives according to executing that law manage in evidence those personal and other data from evidencing of documentary, which are necessary to appropriate appraisal or indicating of documents.

Competent archives steer for the executing of that law the evidences of that personal and other data for evidencing of documentary archives, which are required for adequate appraisal or designation. In evidence are also data about the man or women proprietor (further: proprietor) of archives otherwise for person the individual name, officially allotted identification sign and the address of permanent or provisional residence and for legal person or person, who is registered for transacting activities, the name or the firma, seat, business address and officially added identification designation (tax number, main number etc.). The data are kept in the evidence permanently.

(3) State archives promulgates by the provision according to evidencing from last paragraph private documentary records having properties of archival document, as the archives.

In the provision are data about proprietor and content, dimension and the time of archives origin and the obligations of the archives creator.

(4) State archives keeps the evidence of giving provisions and determines in detailing the method of evidencing and competent archives for particular sphere of private archives.

Article 45

(Obligation for the proprietor of private archives)

Obligations for the proprietor of private archives are:

- Keeping the archives for long period, professionally not excused and on the whole;
- Taking into consideration professional advises of the archival institution on keeping, saving, selecting and conserving and restoring of archives;
- Giving the competent archive the data on archives, which are required for implement of articles of that law;
- Making possible to competent archive to approval in archives in

the private locality;

- Determining the conditions of using of private archives.

Article 46

(Keeping and maintaining of private archives in competent archive)

Private archives, taken by competent archive on the suggestion of the archives owner, to keep in archival institution, remain in private propriety and is handling according to written contract on keeping, in which it is possible to determined special conditions of keeping and accessing of private archives.

Article 47

(Import, export and carrying out the archives)

(1) Private archives, which are originated in foreign, is allowed to import according to international convention ant to valid legislation of exporting institution.

(2) The owner of archives, which is supposing that have archival characteristic, may export or carries out only on foundation and permission of the archival ministry.

(3) The government of The Republic Slovenia subscribes, when it is supposed that private archives has the quality of archives documentation.

(4) Archival minister could allow temporary or permanent export or carrying out of private archives by suggestion the owner of documentation and after preliminary professional judgement of state archive.

(5) The owner of private archives has to make copying to state archives before exporting and carrying out of documents (archives).

(6) State archives makes and determines the list of private archival documents which is, because of exceptional meaning for culture and science, forbidden to export or carrying out.

Article 48

(Selling of private archival documents)

(1) The Republic Slovenia has the right of pre-emption in selling of private archival documents. The Republic Slovenia may leave the right of pre-emption to self-managing local community.

(2) The owner of archival documents has firstly to send the offer of selling of his archival documents firstly to ministry competent for archives.

(3) The ministry competent for archives makes define to the offer according the professional meaning of competent archive and by considering the regulation regulated pre-emption right, after two months of receiving the information.

Article 49

(Threatening of private archival documents)

If it is known that the private archival documents are in danger that will be destroyed or damaged, must be informed competent archive.

Article 50

(State funds for keeping of private archival documents)

The state assures in state budget the funds needed for hasten the safeguarding of private archival documents.

Article 51

(Archival documents of religious communities)

For protection and safeguarding of archives of religious communities is to use under the provisions of that law, which managing protection and safeguarding the private archival documentation.

Article 52

(Archives of Roman Catholic Church)

Archives of Roman Catholic Church are selected from church documentation (records) according to the church regulations and have the characteristic of archives to that law.

The ministry competent for archives determines with Slovenian bishop conference the conditions for managing archival activities and found agreement for getting archival activity in Roman Catholic Church.

(Translated m.g)

